

KERESZTES JÚLIA

**PIED-PIPING IN HUNGARIAN – AN EXPERIMENTAL
INVESTIGATION ON THE RESTRICTIONS ON PIED-
PIPING IN HUNGARIAN A-BAR MOVEMENTS**

FÖLÉRENDELT ÖSSZETEVŐ MOZGATÁS A MAGYARBAN –
KÍSÉRLETES VIZSGÁLAT A FÖLÉRENDELT ÖSSZETEVŐ
MOZGATÁS MEGSZORÍTÁSAIRÓL A MAGYAR A-VONÁS
MOZGATÁSOKBAN

Doktori értekezés tézisei

Pázmány Péter Katolikus Egyetem,
Bölcsészet- és Társadalomtudományi Kar

Nyelvtudományi Doktori Iskola
Vezetője: Prof. Surányi Balázs
egyetemi tanár

Elméleti Nyelvészet Műhely
Témavezető: Prof. Surányi Balázs DSc

Budapest

2019

1 PROBLÉMAFELVETÉS ÉS CÉLKITŰZÉS

Disszertációmban kísérletes módszerekkel kutatom a fölérendelt összetevő mozgató megszorításait a magyarban, olyan A-vonás mozgató szerkezetekben, melyekben a mozgató kiváltó elem egy prenominalis adjunktumba van beágyazva. A mozgatót kiváltó jegy-hordozó elem részt vesz fókuszmozgatóban, kérdő mozgatóban, és vonatkozó mozgatóban. A fölérendelt összetevő mozgatóról szóló (kurrens) szakirodalmak megoszlanak az alapján, hogy feltételeznek-e szintaktikai jegyet a mozgató háttérében, vagy más, a mondaton kívül eső mechanizmusoknak tulajdonítják a mozgató kiváltását, ezzel esetenként kétségbe vonva a fölérendelt összetevő mozgató létjogosultságát.

Kutatásom kiindulópontját egy empirikus érveként tárgyalt példa-hármas képezi (1) (Horváth 2007), melyben a fölérendelt összetevő mozgató megszorítottágát a mozgatót kiváltó jegy szintaktikai természeté szabályozza, vagy éppen a szintaktikai jegy hiánya miatt a fölérendelt összetevő mozgató megengedőbb.

- (1) a. *az ital, amit követelő vendégektől fél a pincér t
- b. *Mit követelő vendégektől fél a pincér?
- c. BARACKPÁLINKÁT követelő vendégektől fél a pincér.

Horváth (2007) példáiban azok a mozgatók, melyek tradicionálisan szintaktikai jegyhez kapcsolódnak (kérdőszómozgató és vonatkozó-mozgató) nem engedélyezik, hogy az azokat tartalmazó összetevőt magukkal vigyék, míg a fókuszjegyet ezt lehetővé teszi. Horváth (2007) azzal érvel, hogy ezt a mozgatót egy szemantikai operátor váltja ki, így a mozgató nem esik ugyanazok alá a megszorítások alá, melyek korlátozzák a fölérendelt összetevő mozgatót az előző két esetben.

Az értekezés célkitűzése, hogy megválaszolja a következő kutatási kérdéseket:

1. Van-e szintaktikai fókuszjegye a mondat hangsúlyos elemének?
2. A fókusz kiváltotta, korlátozatlanul látszó fölérendelt összetevő mozgató sajátosságai hasonlítanak-e a kérdőszó, illetve vonatkozó névmás kiváltotta korlátozottabb fölérendelt összetevő mozgató sajátosságaihoz?
3. A kérdőszó-mozgató a magyarban a fókuszmozgatóval vagy a vonatkozó névmás-mozgatóval tartozik-e egy csoportba?

2 A KUTATÁS MÓDSZERE

A disszertáció kutatómunkája során kísérletes módszerrel vizsgáltam a prenominalis adjunktumok által kiváltott fölérendelt összetevő mozgatót fókuszmozgatóban, kérdőszó-mozgatóban és vonatkozó névmás-mozgatóban. Az értekezésben hét kísérletet mutatok be és azok eredményeit értelmezve adok egy elemzést az általam vizsgált szerkezetekről. Munkám során elfogadhatósági ítéletes feladattal elicitált adatokat gyűjtöttem. A kísérletekben a résztvevőknek egy 7-pontos skálán kellett megítélnie a mondatokat (ahol az 1-es érték az nem elfogadható, míg a 7-es érték a teljesen elfogadható mondatokat jelezte). A hét kísérlet közül kettőt előkészítő kísérletnek tekintek. Ezek arra szolgáltak, hogy az utolsó három kísérlet, amelyek külön-külön vizsgálják a fent említett konstrukciókban a fölérendelt összetevő mozgatót (azaz fókuszmozgatóban, kérdőszómozgatóban és vonatkozó névmás-mozgatóban), a lehető leghatékonyabb szerkezeti összeállítást tudják vizsgálni. Külön-külön tesztekre azért volt szükség, hogy egyes tesztek hosszúsága ne terhelje túl az kitöltők memóriát.

kapacitását. Azonban az előzetes kísérletekből is kiolvasható volt egy tendencia, amelyet aztán a későbbi kísérletek is igazoltak.

Két kísérlet típust ismertetek a dolgozatban: (i) egy prenominális módosító szigetbe ágyazott elem által kiváltott fölérendelt összetevő mozgató vizsgálat feladat, melyekben a kiváltó elem fókuszmozgatóban (1), kérdőszó-mozgatóban (2) és vonatkozó névmás-mozgatóban (3) vesz részt; valamint (ii) a kiváltó elem egy melléknévi módosító, amely szintén prenominális pozícióban található számneves kifejezéssel a főnév előtt (4) vagy anélkül (5). A kísérletekben a szerkezeteket egy kontroll mondatához hasonlítottam, amelyek nem tartalmaztak mozgatót – (a) mondatok – míg a célmondatok fölérendelt összetevő mozgatót tartalmaztak – (b) mondatok.

(1) Kontroll mondat:

a. Azt hallottam, hogy a zsűri megjutalmazta [a jól elmondott verseket] a versmondó versenyen.

Célmondat:

b. Meglepődtem, hogy [csak a *jól* elmondott verseket] jutalmazta meg a zsűri a versmondó versenyen.

(2) Kontroll mondat:

a. . Azt hallottam, hogy a zsűri megjutalmazta [a jól elmondott verseket] a versmondó versenyen.

Célmondat:

b. Megkérdeztem, hogy [a *hogyan* elmondott verseket] jutalmazta meg a zsűri a versmondó versenyen.

(3) Kontroll mondat:

a. Az mondta el a verset, [aki] gyakran szokott szépen elmondott verseket hallgatni.

Célmondat:

b. Úgy mondta el a verset, [*ahogyan* elmondott verseket] gyakran szokott hallgatni.

(4) Kontroll mondat:

a. [Négy **szögletes** aprócska sajtot] találtam a hűtőben.

b. [Négy aprócska **szögletes** sajtot] találtam a hűtőben.

Célmondat:

c. [Négy *milyen alakú* apró sajtot] találtál a hűtőben?

d. [Négy apró *milyen alakú* sajtot] találtál a hűtőben?

(5) Kontroll mondat:

a. [Ízletes **ciprusi** borokat] kértem a születésnapomra.

b. [**Ciprusi** ízletes borokat] kértem a születésnapomra.

Célmondat:

c. [Ízletes *honnnan származó* borokat] kértél a születésnapodra?

d. [**Honnnan származó** ízletes borokat] kértél a születésnapodra?

3 A DISSZERTÁCIÓ SZERKEZETE, FŐBB TÉZISEI ÉS EREDMÉNYEI

Az értekezés négy fő fejezetből tevődik össze. A bevezető első fejezetben a témához kapcsolódó kulcsfogalmakat mutatom be, míg az összegzésben az értekezés eredményeit. A második fejezetben a fölérendelt összetevő mozgatóra vonatkozó, a vizsgált konstrukciókhoz releváns nemzetközi szakirodalmi háttérrel tekintem át és értékelem. Ebben a fejezetben

bemutatom az évtizedeken átívelő elméleti megközelítéseket, kezdve Ross (1967) munkájától, melyben először kerül leírásra a fölrendelt összetevő mozgatás. Ezt követi Emonds (1979, 1985) elméletének ismertetése, mely egybeesik Ross (1967) leírásával, miszerint a fölrendelt összetevő mozgatás abban az esetben megengedett, amikor a jegyhordozó elem egy szintaktikai szigetbe ágyazottsága miatt nem tud önmagában elmozogni, így magával viszi az őt tartalmazó frázist – így valósul meg a fölrendelt összetevő mozgatás.

További elméletek a fölrendelt összetevő mozgatást úgy elemzik, hogy a jegyhordozó elem átadja a jegyét, amely felkúszik az jegyhordozó elemet tartalmazó frázis egészére, amely aztán a mozgatást kiváltja (és engedélyezi) (Chomsky 1973, Sells 1985, Weibelhuth 1989, 1992). Yoon (2002) a fölrendelt összetevő mozgatást a kvantoremeléshez hasonlatos mozgatásként elemzi, amelyben a jegyhordozó elem az azt tartalmazó frázis bal szélére mozogva (nyíltan vagy rejtetten) egy későbbi lépésben magával viszi az egész frázist.

Heck (2008) Optimalitás Elméletben elemzi a fölrendelt összetevő mozgatást, és az elemzésében egy olyan lokálitási megszorítást feltételez, amely megkívánja, hogy a jegyhordozó elem a lehető legközelebb legyen a megfelelő jegyet tartalmazó funkcionális fejhez. Erre az elméletre építve Huhmarniemi (2012) egy hasonló leírást ad a finnben megfigyelt fölrendelt összetevő mozgatást tartalmazó konstrukciókhoz. Mindkét elmélet feltételez egy frázison belüli mozgatást, amely azt szolgálja, hogy a jegyhordozó elem a lehetőségekhez mérten lokálisan közel kerüljön a jegyet tartalmazó funkcionális fejhez.

Cable (2010) építve Horváth (2007) elméletére feltételez egy kérdő operátort (Q), amely felelős a jegyhordozó elemet tartalmazó frázis mozgatásáért. Cable (2010) megkülönbözteti a nyelveket az alapján, hogy a jegyhordozó elemen lévő szintaktikai jegy aktívan részt vesz-e szintaktikai egyezésben vagy sem. Míg a mozgatásért a kérdőoperátor felel, addig a fölrendelt összetevő mozgatás megszorítottságát az szabályozza, hogy szintaktikai egyezési viszonyt kell-e a jegyhordozó elem és a kérdőoperátor között kialakítani.

A fejezetben bemutatott elemzések egyike sem alkalmazható maradéktalanul a magyar adatok alapján kapott képre. Az elemzések elemei azonban fontosak ahhoz, hogy a jelenségről egy univerzális modellt tudjunk felállítani.

A harmadik fejezetben a kísérletesen vizsgált konstrukciók magyar szakirodalmi háttérét ismertetem. Először a fókusz konstrukciók és a kimerítő preverbális fókusz elméleti háttérét mutatom be. A fókuszmozgatást az elméletek egy részében egy szintaktikai fókuszjegy váltja ki, mely a fókuszált összetevőt egy egyedi, funkcionális pozícióba viszi (Bródy 1995, É. Kiss 1998). A fókuszjegy lexikalizálással azonban elméleti problémák merülnek fel, melynek kiküszöbölésére É. Kiss (2006) azt javasolja, hogy a fókuszt a specifikáló predikátum jellegével írjuk le, így elkerülve egy külön szintaktikai jegy bevezetését, míg Horváth (2007) egy szemantikai operátort feltételez, amely gondoskodik a szintaktikai mozgatásról és a fókuszált elem kimerítő értelmezéséről egyaránt. Szendrői (2003) elemzése egy olyan megközelítést kínál, mely a fókuszált elem mozgatását egy prozódiai kívánalom teljesítésével magyarázza, mégpedig azzal, hogy a fókuszált elemnek a mondat főhangsúlyt viselő pozíciójában, a mondat fő intonációs frázisának a bal szélén kell állnia.

Ezután rátérek a kérdő-mozgatással kapcsolatos elméletek bemutatására. A magyar kérdőszómozgatásról szóló elméletek nagyjából egyetértenek abban, hogy ha egy kérdő elem mozog a mondatban, akkor annak a felszíni pozíciója megegyezik a fókuszpozícióval (É.

Kiss 2002, Kenesei 1994). Ezek alapján arra következtethetünk, hogy a magyar kérdések és a kérdőszó-mozgatás is rendelkezik a kimerítőség jegyével. Cable (2008) azonban megmutatja, hogy a kérdőszó-mozgatás nem egyezhet meg a fókuszmozgatással, mivel a magyarban egy kérdésre részleges válasz is adható, nem csak kimerítő.

Végül a vonatkozómondatok szerkezetét és azok elemzését járom körül. A magyarban a vonatkozó szerkezetekben mindig szerepel egy vonatkozó névmás, melynek a vonatkozó mondaton belül a legelső elemnek kell lennie. A vonatkozó névmás maga visel magán egy szintaktikai jegyet.

A negyedik fejezetben az általam végzett kísérleteket mutatom be, statisztikai elemzéssel, ábrákkal illusztrálva ismertetem az eredményeket és vonom le a következtetéseket. A fejezetben minden kísérlethez tartozik diszkusszió, amely az adott kísérlet által talált eredményeket taglalja, valamint a fejezet végén egy általános diszkusszióban a kísérletek legjelentősebb eredményeit is kiemelem. A kísérleti eredményből kirajzolódó fő megállapítások a következők:

1. A prenominalis adjunktumok általi fölérendelt összetevő mozgatás korlátlanul elfogadható fókusz konstrukciókban.
2. A prenominalis adjunktumok általi fölérendelt összetevő mozgatás elfogadható kérdésekben diskurzushoz horgonyzott kérdőszavak esetében megszorítások nélkül, míg diskurzushoz nem horgonyzott kérdőszavak esetében megszorításokat tapasztalunk.
3. A prenominalis adjunktumok általi fölérendelt összetevő mozgatás nem elfogadható vonatkozó mondatok esetében.
4. A diskurzushoz horgonyzottság degradációt okoz minden vizsgált szerkezetben, azonban a fókusz konstrukciókban ez statisztikailag nem szignifikáns mértékű.

A kísérletek eredményei a következő választ adják a fő kutatási kérdésekre:

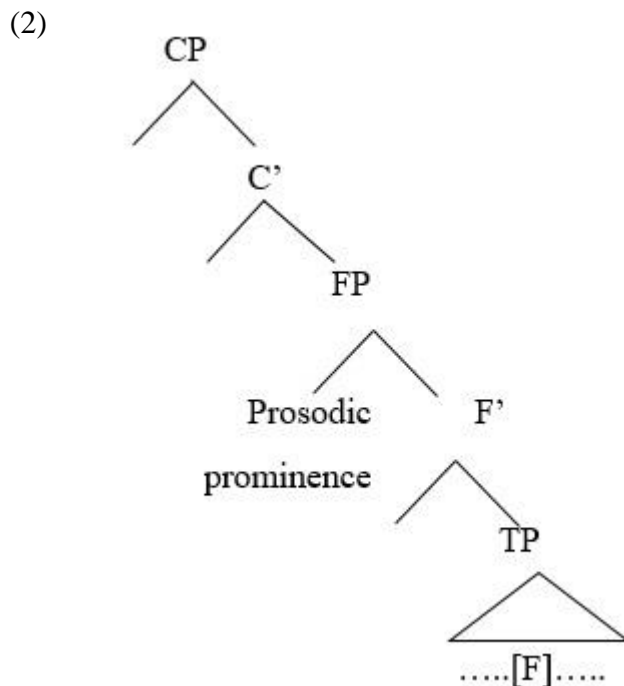
1. Van-e szintaktikai fókuszjegye a mondat hangsúlyos elemének?
A magyarban szintaktikailag aktív fókusz jegy nincsen, a fókuszmozgatásért egy prozódiai kívánalom felelős, amely megköveteli, hogy a fókuszált összetevő a mondat intonációs frázisának bal szélén álljon, ezáltal magán viselve a mondat főhangsúlyát (követve Hamloui és Szendrői 2017). A fókuszt tartalmazó frázison belül a hangsúly áthelyezhető.
2. A fókusz kiváltotta, korlátozatlanak látszó fölérendelt összetevő mozgatás sajátosságai hasonlítanak-e a kérdőszó, illetve vonatkozó névmás kiváltotta korlátozottabb fölérendelt összetevő mozgatás sajátosságaihoz?
Az eredmények alapján elmondható, hogy a kérdőszó-mozgatás a fókusz-mozgatáshoz hasonlít, és a kérdő elem egy olyan kérdő jegy feltételezhető, amely szintaktikailag inaktív, így különbözik a vonatkozó névmási jegytől.
3. A kérdőszó-mozgatás a magyarban a fókuszmozgatással vagy a vonatkozó névmás-mozgatással tartozik-e egy csoportba?
A kísérletek eredményei azt mutatják, hogy a kérdőszó-mozgatás a fókuszmozgatással hasonlatos fölérendelt összetevő mozgatás tekintetében, tehát a prenominalis adjunktumok általi fölérendelt összetevő mozgatás korlátlanul megengedett a

diskurzushoz horgonyzott kérdőszavak esetében. A diskurzushoz nem horgonyzott kérdőszavak esetében kis degradáció tapasztalható (amely statisztikailag szignifikáns), ennek oka azonban további kutatást igényel.

	SZINTAKTIKAI JEGY	PROZÓDIAI PROMINENCIA	FŐLÉRENDELTELT ÖSSZETEVŐ MOZGATÁS
FOC	nem	igen	ok
WH	nem	igen	ok
REL	igen	nem	*

4 ELEMZÉSI JAVASLAT

Az eredmények nem támasztják alá a szintaktikai fókuszjegy létezését a magyarban, valamint megkérdőjelezzik azt, hogy a kérdőjegy részt vesz-e a szintaktikai derivációban. Mind a fókuszált mind a kérdő elem a mondat bal szélére kell, hogy mozogjon, hogy elérje a prozódiailag prominens pozíciót az intonációs frázisban (Szendrői 2003, 2010). A fókusz- és kérdőjegyek fölérendelt összetevő mozgatasban tanúsított viselkedése arra mutat, hogy a mozgatas kiváltója egy prozódiai kívánalom, hogy az adott elemek a főhangsúllyal ellátott pozícióban foglaljanak helyet (2).

(3) [_{IntP} Prosodic prominence[_{PhonP} [_{XP} ...[F]...]]]

A mozgás elengedhetetlen mivel az intonációs frázis bal-fejű a magyarban (Szendrői 2003, 2010; Hamloui és Szendrői 2017). Ez magyarázza, hogy miért nem elfogadható a vonatkozó névmás által kiváltott fölérendelt összetevő mozgás preminális adjunktumok esetén a magyarban. A vonatkozó névmás nem visel főhangsúlyt a magyarban, valamint a frázison belül mélyen van beágyazva ahhoz, hogy fel tudja venni a hangsúlyt. Beágyazott kérdő és fókuszos konstrukciók esetén Hamloui és Szendrői (2017) feltételez egy intonációs frázist a beágyazott mondaton belül is, aminek a szélére mozog a fókuszált vagy kérdő elem, azonban ilyen intonációs határ a vonatkozó mondatok esetén nem feltételezett.

Ez az elemzés kiterjeszhető arra az esetre is, amikor a fölérendelt összetevő mozgást egy melléknévi módosító váltja ki. A kérdőszavas melléknévi kifejezésnek a frázisban a lehető legszélső pozícióba kell mozognia, hogy a hangsúlyt felvehesse.

Az értekezés eredményei a következő lehetséges további kutatási irányokat jelölik ki: (i) érdemes lenne megvizsgálni a fölérendelt összetevő mozgást (FÖM) más konstrukciókban (pl. FÖM névutós szerkezetekben, FÖM komplementum pozícióból, FÖM topik pozícióból – amennyiben lehetséges), és (ii) a diskurzushoz horgonyzottság jellemzőinek feltárása és azok hatása a kérdőszó-mozgásra.

HIVATKOZÁSOK

- Bródy, M. (1995). “*Focus and checking theory*”, in Kenesei (ed.) 1995, pp. 29–44.
- Cable, S. (2008). Wh-fronting. *Quantification: A cross-linguistic perspective*, 64, 105.
- Cable, S. (2010): “*The Grammar of Q: Q-Particles, Wh-movement and Pied-piping*”. Oxford: OUP.
- Emonds, J. (1979). Appositive Relatives Have No Properties. *Linguistic Inquiry* (10): 211–243.
- Emonds, J. (1985). *A Unified Theory of Syntactic Categories*. Dordrecht: Foris.
- Hamlaoui, F., & Szendrői, K. (2017). The syntax-phonology mapping of intonational phrases in complex sentences: A flexible approach. *Glossa*, 2(1).
- Heck, F. (2008): On pied-piping – Wh-movement and beyond, in: *Studies in Generative Grammar 98*, Mouton de Gruyter.
- Horvath, J. (2000) “Interfaces vs. the Computational System in the Syntax of Focus.” In Bennis, H., M. Everaert & E. Reuland (eds) *Interface Strategies*. Royal Netherlands Academy of Arts & Sciences. Amsterdam.
- Horvath, J. (2007) “Separating ‘Focus Movement’ From Focus.” Manuscript. Tel-Aviv University.
- Horváth, J. (2010): “Discourse features”, syntactic displacement and the status of contrast, in *Lingua*, Volume 120, Issue 6:1346-1369.
- Huhmarniemi, S. (2012). “Finnish A-bar movement – Edges and Islands”. University of Helsinki, Institute of Behavioural Sciences, *Studies in Cognitive Science 2*
- Kenesei, I. (1994). *Complementation in Finno-Ugric*. Dordrecht. (Accepted for publication in the Eurotyp series)
- Kiss, K. É. (1998) “Identificational Focus versus Information Focus.” *Language* 74:2. pp. 245 – 273.
- Kiss, K. É. (2002). *The Syntax of Hungarian* (Cambridge Syntax Guides). Cambridge: Cambridge University Press. doi:10.1017/CBO9780511755088
- Kiss, É. Katalin. 2006. Focussing as predication. *The architecture of focus*, 169, 194.
- Kiss, K. É. (2008). Topic and focus: Two structural positions associated with logical functions in the left periphery of the Hungarian sentence. *Acta Linguistica Hungarica (Since 2017 Acta Linguistica Academica)*, 55(3-4), 287-296.
- Ross, J. (1967). *Constraints on variables in syntax*. PhD diss., Massachusetts Institute of Technology.
- Sells, P. (1985): *Pied Piping and the Feature [wh]*. Ms., Stanford University, Ca.
- Szendrői, K. (2003) “A Stress-Based Approach to the Syntax of Hungarian Focus.” *The Linguistic Review* 20. pp. 37 – 78.

- Szendrői, K. (2010). A flexible approach to discourse-related word order variations in the DP. *Lingua*, 120(4), 864-878.
- Yoon, J-M (2002): 'QR, Interface Economy, and Pied-Piping in English', *Language Research* 38, 1077–1130.
- Webelhuth, G. (1989). *Syntactic Saturation Phenomena and the Modern Germanic Languages: A Dissertation*. Graduate Linguistic Student Association, University of Massachusetts, Department of Linguistics.

A TÉMÁBAN VÉGZETT PUBLIKÁCIÓS TEVÉKENYSÉG

PUBLIKÁCIÓK

- Keresztes J. (megjelenés alatt): Pied-piping by a wh-adjective in Hungarian – an experiment.
in: Argumentum, Debreceni Egyetemi Kiadó
- Keresztes, J.(2017): Főlérendelt összetevő mozgató és a fókuszjegy a magyarban (Pied-piping and the focus-feature in Hungarian), in:Gécseg Zsuzsanna (ed.) LingDok 16. Nyelvészdoktoranduszok Dolgozatai. Szeged.
- Keresztes, J. (2016): Pied-piping and Focus in Hungarian. In: Ludmila Veselovská, Jeffrey K. Parrott and Markéta Janebová (eds.) Proceedings of the Fifth Central European Conferences of Postgraduates Students. Olomouc. Palacky University, ISBN 978 80 244 4904-3

KONFERENCIA ELŐADÁSOK

2019:

LingBaW (Linguistics Beyond and Within) Lublin, Lengyelország

Előadás: "Focus-feature and wh-feature in light of pied-piping behavior in Hungarian"

2018:

LSA 2018 (Annual Meeting of the Linguistics Society of America), Salt Lake City, Utah, USA;

Poszter: 'Pied-piping by adjectival adjunct in Hungarian' (társszerző: Balázs Surányi)

2017:

ConSOLE XXV (25th Conference of the Student Organization of Linguistics in Europe), Lipcse, Németország;

Poszter: 'Pied-piping of adjuncts in Hungarian'

2015:

8th Athens Postgraduate Conference, Athén, Görögország;

Előadás: Pied piping in Hungarian Focus Constructions

CECIL'S (Central European Conference in Linguistics for Graduate Students),

Olomouc, Csehország;

Előadás: [Focus]-feature: Evidence from Pied-piping in Hungarian

LingBaw (Linguistics Beyond and Within), Lublin, Lengyelország;

Előadás: Focus feature – An experimental View from Pied-piping

LingDok (Nyelvészdoktoranduszok Országos Konferenciája), Szeged, Magyarország;

Előadás: Pied-piping a magyarban – egy empirikus vizsgálat felé